

A szuverenitás-felfogás aspektusai az Európai Unióval kapcsolatos retorikában

© **Fekete Sándor**

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar

feketesandor@gmail.com

A 2010-es országgyűlési választások óta a kormány retorikájának meghatározó pontját képezi az Európai Unióval való viszony meghatározása. A jobboldali kommunikáció kettőssége egyrészt egyszerű hatalmi harcokra vezethető vissza, ugyanakkor felveti a helyes definíció-értelmezés kérdését is. Elképzelhető, hogy a kormány EU-val és IMF-fel szembeni fellépése nem csupán pusztán erőfitogtatás, hanem ugyanazon fogalom eltérő értelmezése a két fél részéről.

A szuverenitás kérdése az államok kialakulásához köthető, és sokáig annak legfőbb kritériumaként is kezelték. A globalizációs trendek kiszélesedésével azonban felmerült a szuverenitás problémája is: mennyire lehet önálló egy állam gazdasága, amikor bevételeinek fő részét multinacionális cégek adják; mennyiben alakíthatja szabadon saját politikáját, amikor nemzetközi szervezetek tagjaként szuverenitása egy részéről lemondott, bizonyos előnyök javára; nem beszélve arról, hogy saját állampolgárai előtt is megnyílt a lehetőség a nemzetközi szerepvállalásra, azaz a civil szféra érdekérvényesítő képessége is átlépte az államhatárokat.

Ebben a helyzetben valóban kérdéses, hogy létezik-e még szuverenitás, és ha igen, mennyiben képes befolyásolni az adott állam cselekvéseit. Különösen érdekessé válik ez akkor, amikor egy gazdasági válság következményeként egy tagállam vonja kétségbe a nemzetközi szervezetek hatékonyságát, és ennek rovására saját szuverenitását kívánja erősíteni. Magyarország és az Európai Unió viszonya egyre inkább elmérgesedni látszik, különösen azóta, hogy Manuel Barroso felvetette az Unió föderációvá való átalakulásának ötletét, amely ugyan az E.Sz.A.K. megalakulása óta egyfajta távlati, szellemi célként létezett, de megvalósítására komolyabb törekvések sosem születtek.

A magyar kormány ezzel szemben folyamatosan a szuverenitás fontosságát hangsúlyozza – hogy ez a szuverenitás-felfogás mennyire letisztult, esetleg mennyire keverednek benne az állami és nemzeti elemek, arra a későbbiekben kitérek.

Tanulmányom célja, hogy az euroszeptikus álláspontot egy fogalmi félreértésen keresztül vezesse be, illetve megpróbálja felvázolni, hogy az Unióval kapcsolatos ellenvetések mennyire tekinthetők jogosnak a szuverenitás kérdésének szempontjából. Ennek vizsgálatára elsősorban a magyarországi példákat használom fel, míg az Unió melletti álláspontot főleg a nemzetközi irodalommal igyekszem majd alátámasztani.

Munkám alaphipotézise, hogy az Európai Unióval kapcsolatos ellenérzések növekedése napjainkban főleg abból fakad, hogy az egyes társadalmi csoportok és intézmények, úgymint az állam, a civil szféra és az egyes egyének, a szuverenitás fogalmának különböző dimenzióin keresztül értelmezik az uniós politikát, ez pedig jelentősen torzítja az uniós intézmények által kommunikált információkat.

Az állam mint intézmény szuverenitása magában foglal minden olyan állami-közigazgatási intézményt, amely a hatalmi monopóliumból valamilyen mértékben részesül. A klasszikusnak számító, hobbesi értelmezés ugyan ebben az esetben még helyenként elfogadható, de az állami szuverenitás vizsgálatánál mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a szuverén döntéshozó ma már nagymértékben függ a nem állami szereplők véleményétől is.

Amennyiben Hobbes felfogását modernizálni szeretnénk, a következőképpen fogalmazhatnánk meg álláspontját: az állam olyan entitás, melyet az állampolgárok felhatalmaznak minden szükséges joggal ahhoz, hogy a bel- és külpolitikában törekedjen a békére. Ebben a rendszerben az állam hatalmával a közigazgatási szervek rendelkeznek, melyek egységes jogrendszerének az állampolgárok kötelezően alávetik magukat, annak működését az államot megtestesítő szervekre hagyják.

A fentiek értelmében semmiképpen sem beszélhetünk állami szuverenitásról, hiszen nemcsak az államfelfogás változott meg, de maga az államszervezet is úgy rendeződött át, hogy (legalábbis elméletben) bár az állami ügyek intézését egy szűk réteg végzi, mégis el kell számolnia a teljes lakosság irányába, amely a hatalmat valójában birtokolja.

Hogyan tekintünk ma az államra? Bár Hobbes szemlélete néhol még tetten érhető,¹ az állam, saját nézetem szerint a következő: olyan jogi-társadalmi hálózat, amely földrajzilag jól körülhatárolható területen, sajátos jogi keretrendszeren belül fejt ki hatását. Így egyrészt nem vesznek el a nem állami szereplők, mint a döntéshozatali procedúrák aktív szereplői, és megmagyarázza azt is, hogy a jogi és gazdasági harmonizáció ellenére, miért nem állam az EU.

Az állami feladatok köre is megnövekedett, amióta Hobbes megfogalmazta saját elképzeléseit; habár az is tény, hogy ezek a feladatok leginkább az állam belső működésére vonatkoznak (úgy mint szociális háló kiépülése és fenntartása), külpolitikájában fő feladata a többi állammal való együttműködés szorosabbá fűzése, már ami a nyugati típusú államokat illeti.

Ez utóbbi azért is érdekes, mert automatikusan felveti a szuverenitásban foglalt érdekérvényesítés problematikáját: amennyiben minden államnak kötelezően törekednie kell a jószomszédi viszony ápolására, eléggé leszűkül annak lehetősége, hogy vitás kérdésekben minél inkább érvényesítse saját célkitűzéseit. Bizonyos értelemben pontosan ez volt a cél: a nemzetközi kapcsolatok ápolásával elkerülhetők a fegyveres konfliktusok, ugyanakkor megfigyelhető, hogy az európai államok közti hierarchia továbbra is fennmaradt, ahelyett, hogy közeledtek volna egymáshoz.

Az Egyesült Királyság érdekérvényesítő technikája, az ország tradicionális politizálása során kivételnek számít – a legtöbb kérdésben még mindig tartózkodó álláspontot foglal el, de nagyhatalmi státuszát nem lehet elvitatni. Franciaország, de leginkább Németország dominanciája a kontinensen azonban minden kétséget kizáróan létezik, különösen utóbbi befolyása a kelet-közép-európai térségben. Ennek következményeként megfigyelhető, hogy ez a berögzült domináns kép nagyban akadályozza a 2004 óta csatlakozott államokat abban, hogy a „nagyok” ellenében próbálják meg érvényesíteni saját céljaikat.²

A szuverenitás így nagyjából a belpolitikai kérdések önálló megoldására korlátozódik, de csak abban az esetben, amennyiben nem sérti az uniós

¹ Lásd a Szent Korona-tant, amelyben a főhatalom nem evilági entitás, csak megszemélyesítve van jelen a kormányzás során.

² Kiváló példa erre a francia és a magyar libamáj forgalmazása körüli botrány, amelynek végkimenetelében közrejátszott a magyar politikai elit tehetetlensége is.

jogrendszerben foglaltakat. Amíg ez a szabályozás az emberi jogokat érinti, nem szül konfliktusokat, amikor azonban gazdasági kérdésekre terelődik a szó, egyre több ellenvetés merül fel az Unió rendszerével kapcsolatban.

Ennek lehetséges okaiként a legtöbb elemző az Unióval szemben táplált túlzott elvárások utáni csalódást, az integráció elmaradását jelöli meg (Bíró, Boros & Varga, 2012), véleményem szerint minden megnevezett indok visszavezethető a szuverenitás tisztázatlanságának problémájára.

Habár a Policy Solutions elemzése nem mutat ki jelentős visszaesést az Európai Unió megítélésében (Bíró, Boros & Varga, 2012:6), a kormány retorikájának hatásaként az Unióhoz fűződő viszony az egyik legfontosabb vitatémává lépett elő a közéletben. Ennek egyik legerősebb jele, hogy az euroszkeptizmus fő vonalát ma Magyarországon nem egy szélsőjobboldali párt képviseli legerősebben, bár közöttük található a legtöbb ellenző (Bíró, Boros & Varga, 2012:4), hanem egy, Dúró József besorolása alapján, puha euroszkeptikus (Dúró, 2010), ráadásul kormányon lévő párt vállalta magára ezt a szerepet.

A Fidesz retorikájában feltűnően sokat szerepel a szuverenitás védelme, a „nem leszünk gyarmat” eszméjének megfogalmazása, melyre kiváló példa a 2012-ben megrendezett Békemenet. A Fidesz kommunikációjából az szűrhető le, hogy szuverenitás alatt az ország döntési függetlenségét érti, melybe az Európai Unió jogtalanul avatkozik be, ebből következtethető, hogy a kormánypárt számára az Unió elsősorban kereskedelmi-gazdasági szövetség, de korántsem egység; emiatt minden központosítást célzó törekvés, illetve jelen esetben központi válságkezelési technika „erőltetése” a tagállamokra, a tagállami szuverenitás elleni támadásként értelmezhető.

Hasonló, bár jóval kritikusabb, „kemény euroszkeptikus” hangnemet üt meg a Jobbik, amely politikai elhelyezkedéséhez híven, nacionalista szempontból támadja nemcsak az uniós intézkedéscsomagokat, de magát az Európai Unió létét is, amely a párt EP-tagságának tényét tekintve kissé meglepő lehet.

A Jobbik, bár retorikájában jóval radikálisabb, mint a kormánypárt, érveiben mégis sokban hasonlít a Fideszre. Ami lényegesen megkülönbözteti a két pártot, hogy míg a Fidesz vezető szerepet kíván kiharcolni a magyar érdekeknek az Unión belül, és elutasít mindenféle brüsszeli „utasítgatást” a válságkezelést illetően, addig a Jobbik az Unión kívül képzelel el a magyar érdekek legmegfelelőbb védelmét. Az EU a Jobbik szemében diktatórikus rendszer, amely kiszipolyozza a magyar piacot, miközben az országnak járó pénzüsszegek felhasználását is önkényesen szabja meg.

A Jobbik EU-ellenes kommunikációjának legfőbb elemei az Európai Egyesült Államok megszületésének megakadályozása és egy népszavazás kiírása az Unióból való kilépésről. Előbbi azon feltételezéseken alapul, hogy az uniós koncentráció egyenesen hozza magával a nemzetek önrendelkezési jogának csökkenését, így az EU diktatórikus intézményrendszerén keresztül dőlnek el az egyes tagállamok pénzügyi, gazdasági, végső esetben politikai manőverei. A Barroso által javasolt föderatív átrendeződést a Jobbik egyértelmű bizonyítékként kezelte az orwelli szuperállam létrejöttéhez, így természetesen ellenez minden centralizációs kísérletet.

Valóban létrejöhet-e egy ilyen diktatórikus szuperállam? Amennyiben saját államértelmezéséből indulunk ki, a válasz egyértelműen nemleges, mivel az Unión belül nem található közös társadalmi identitás. Habár ez még nem bizonyítja egyértelműen, hogy ne szülessenek kísérletek egy birodalom létrehozására, hozzá kell fűznünk, hogy minden diktatúra igyekezett magát ideologikusan legitimálni; erre

itt nem találunk példát. A Pán-európai Mozgalom által idealizált egységes Európa képe túlságosan utópisztikus ahhoz, hogy megvalósítható legyen, és bár az Unióban vezető szerepet betöltő politikusok és szakemberek előszeretettel vallják magukat az európai eszme híveinek, a tagállami szuverenitás drasztikus csökkentését legtöbbször hevesen ellenzik.

A fentiek ismeretében már megválaszolhatjuk az írásom elején feltett kérdések egy részét: az Európai Unió léte ugyan nem fenyegeti az európai államok létezését és szuverenitását, de a csatlakozókat, különböző gazdasági előnyükért cserébe, határozottan felszólítja bizonyos hatáskörök átadására (legfőképpen pénzügyi tekintetben). E gazdasági lehetőségek ígérete általában önmagában képes motiválni a jelentkező országokat bizonyos jogkörök átadására, anélkül, hogy szuverenitási problémák merülnének fel.

Ami mégis euroszepticismusra készítheti a tagállamok szereplőit, az uniós eljárások gyakorlatában keresendők – azaz a döntéshozatal távolságára. Mivel az uniós lakosság döntő többsége nem rendelkezik alaposabb ismeretekkel a rendszer működését illetően, nem is képes beleszólni a döntéshozatalba. Ezt tovább erősíti, hogy a döntéseket lényegében meghozó Bizottság tagjait senki sem választja, így a Parlamentnek viszonylag kevés valós szerep jut. Így könnyen az az érzés merülhet fel egy átlagos uniós polgárban, hogy semmi köze sincs az Unióhoz, az kizárólag egy elitorientált szervezet.

Ugyanakkor tagállami szintről tekintve gazdaságilag komoly előnyökkel jár, amennyiben az adott tagállam hatékonyan tudja képviselni álláspontját. Ez a gyakorlatban az egyik legnagyobb problémát jelenti: habár az Unión belül a gazdaságélénkítésre és a piaci verseny kiélezésére törekednek, az eddigiekből inkább az érezhető, hogy a gazdasági hierarchia erősödik, ez pedig szintén növeli az euroszeptikusok létszámát.

Az állami szuverenitás egy részéről akkor lenne érdemes ténylegesen lemondani, ha ezek az előnyök valóban teljes egészében megvalósulnának, mivel azonban erre nem sűrűn akad példa, marad a részleges, elsősorban a gazdaságot és kereskedelmet megcélzó integráció. A Policy Solutions felmérése alapján egyébként is kitűnik, hogy a választók leginkább azokat a problémákat utalják át uniós hatáskörbe, amely vagy csak kis mértékben érintik a magyar lakosságot, vagy morálisan támogatható célkitűzések. Ilyenek a bevándorlás-politika szabályozása, a környezetvédelem és energiapolitika, a bűnüldözés és a közös kül- és biztonságpolitika. Többségük azonban nem támogatja sem a gazdasági, sem a szociális és kulturális körökben való integrációt (Bíró, Boros & Varga, 2012:7).

Egy esetleges föderális átrendeződés a fenti gazdasági és érdekérvényesítő képességbeli különbségek mellett, de még inkább a klasszikusan állami hatáskörökhöz való ragaszkodás miatt kétséges, a kulturális és szociális dimenziók központosítása minden tagállamban ellenérzést váltana ki, így állami szempontból semmiképp sem lenne jövedelmező az efelé való toródás. Az állam számára akkor sem lenne pozitív a változás, ha a lakosság elfogadná a reformot, hiszen ezzel jelentősen csökkenne a tagállamok belpolitikai hatékonysága. A föderatív berendezkedés nyomán valószínűleg jelentéktelenné válna a pártok nagy része, nem lenne szükség tényleges érdekvédelemre, legalábbis nemzeti értelemben nem, hiszen ebben az esetben idővel feloldódna a nemzetek közti kulturális különbségek nagy része is, amely a civil szférának sem érdeke.

A klasszikus állami szempontból a szuverenitás jelentős károkat szenvedne, amennyiben az Unió föderatív jelleget öltene, de a nem állami szereplőkre is negatívan hatna. Az én értelmezésemben ugyan a szokásosan nem állami szereplők

is államiaknak tekinthetők (lévén a társadalom az állam része), mégis szükségesnek éreztem külön vizsgálni az államban tényleges (döntéshozó szervek, politikai pártok, azaz a politikai társadalom) és formális hatalommal rendelkezők szempontjait (a civil társadalom szférája).

Magyarország Unióhoz való csatlakozásával mind a klasszikusan állami, mind a nem állami szereplők előtt megnyílt a lehetőség az uniós pénzügyi forrásokhoz való hozzáféréshez. Utóbbiak komoly támogatást kaptak az uniós fejlesztési alapokból, különösen a regionálisan, illetve határokon átívelő projekteken érdekelt egyesületek, szervezetek, de a kis- és középvállalkozók is számtalan pályázatot találhattak vállalkozásaik fejlesztésére.

A kis- és középvállalkozások, a különböző szervezetek és egyesületek ebből a szempontból az uniós csatlakozás fő nyerteseinek tekinthetők – nincs olyan meghirdetett pályázat, melyre ne jelentkezne senki, sőt, a fejlesztésekre szánt összegek igen hamar ki is merülnek. Az Unió bizonyos szempontból tudatosan épít is az ilyen vállalkozások erősítésére, szemben az állami akciókkal, ezzel is alátámasztva saját retorikáját a munkaerő és áru szabad áramlásáról.

Civil szempontból ez hatalmas előnyökkel jár: többek között nagyrészt kikerülhetők a központi szereplők, és olyan kezdeményezések nyerhetnek támogatást, melyekre az állami csúcsszervek valószínűleg nem lennének képesek a szükséges összegeket elkülöníteni; ezzel nemcsak a pályázatokat elnyerő vállalkozások erősödnek, de maga a civil társadalom is.

A szuverenitás szempontjából a civil szférának önállóbbá kellett volna válnia az uniós csatlakozás után – ez is lett volna a cél –, ez azonban gazdasági szinten is csak minimálisan valósult meg. Sem a kis- és középvállalkozások, sem a civil szervezetek nem erősödtek meg annyira, hogy önálló gazdasági erőt képezzenek; egyenként képesek ugyan pályázatokat nyerni, de ez nem sarkallja őket összefogásra – egy pályázati forrásból több szervezet is juthat forrásokhoz, ez mégsem vezet összehangolt cselekvéshez.

Ebből kifolyólag a civil szféra nem képes sem gazdaságilag, sem politikailag egységesen fellépni, hiszen semmi sem ösztönzi az egyes szereplőket arra, hogy saját érdekeiken túl cselekedjenek, ez pedig az uniós retorika hitelességének rovására is mehet. Amellett ugyanis, hogy a pályázati pénzeket rendszeresen központi szervek osztják le, gyakori, hogy az egyes pályázók között is szigorú hierarchia alakul ki (akár előzetesen benyújtott, sikeres pályázatok nyomán keletkezett bizalom, akár ismeretség alapján), ez pedig nem segíti a civil szféra önállósodását.

A szuverenitás ebben az esetben egyaránt jelenti az önállóságot a központi szervek mellett (de nem jelent szervezeti függetlenséget), és ebből kifolyólag jelenti a civil szféra hatalmát is a fékek és ellensúlyok rendszerében. A magyar társadalomban jelenleg egyik sincs meg. Az uniós csatlakozást követően ugyanis a civil szféra csak elemeiben volt képes támogatást szerezni, ugyanakkor nem alakult ki sem egy komolyabb összefogás, sem gazdasági, de főleg nem politikai háló, mellyel jelen társadalmi réteg sikeresen lenne képes érvényesíteni érdekeit.

Gazdasági értelemben tehát nem beszélhetünk e szféra önállóságáról, hiszen továbbra is rá van utalva a hatalmi szervek döntéseire, továbbá közel sem egyenrangú e szervekkel; sokkal inkább a civil társadalom atomizáltságáról beszélhetünk. Politikai szempontból természetesen a szuverenitás létezőnek tekintendő, amennyiben a politikai jogok használataként értelmezzük a fogalmat, önálló képviselő viszont itt sem alakult ki, a főbb csoportosulások, melyek

ellensúlyként próbálnak meg funkcionálni az erősen politizált társadalmi életben, előbb-utóbb maguk is politizálttá válnak.³

A fentiek okán aligha beszélhetünk valódi szuverenitásról; a civil társadalom önállósága nagyjából azt takarja, hogy a központi szervek működnek tőle függetlenül, partnerségi szintű működésről szó sincs. A néptől, a néppel, a népért lincolni hármásából láthatóan éppen a második kitétel hiányzik, amely megerősíthetné a kormány által sokat hangsúlyozott „nemzeti” szuverenitást.

Mit tud ezzel szemben felajánlani az Európai Unió?

Az már korábban kiderült, hogy az Unió közel sem működik államként, mivel hiányzik az összetartozás érzete, amely integrálhatna a tagállami társadalmakat egy nemzetközibb közösségbe. Ettől függetlenül az uniós politika nagyjából egységesen kezeli a civil szférát, mint nagy egészt, mely erősítésétől elsősorban gazdaságélénkítő hatást és a multikulturalizmus erősödését várja a kontinensen belül.

Az egyesületek, magánvállalkozások szempontjából ez a hozzáállás pozitív eredményeket hozott, a munkaerő és áru szabad áramlásával, a multinacionális vállalkozások számának gyarapodásával valóban érezhetővé vált a munkaerőpiac szélesedése.⁴

Amennyiben tehát ez a tendencia tovább erősödik a válság esetleges gyengülésével, a civil szektor előtt jelentős lehetőségek állnak az érdekérvényesítésben; kérdés azonban, hogy politikailag képes lesz-e beleszólni a döntéshozatalba.

Az Unióval az a legnagyobb probléma, hogy prioritásai mind gazdasági indíttatásúak, míg retorikájában társadalmi összefogást sürget. Az uniós politikusok egy része konföderációt hozna létre, miközben a civil társadalom semmilyen összeköttetést sem érez az uniós intézményekkel. Amíg e konfliktus az uniós retorika és a gyakorlati tények között nem oldódik fel, mind az euroszeptikus nézőpont, mind az uniós polgárok által tanúsított érdektelenség fenn fog maradni.

Másodsorban a „hiba” magunkban keresendő. Az Unió egészen addig előny, amíg gazdasági előnyökhöz juttat, melyet mind a politikai, mind a civil szféra vállalkozói ki is használtak; amint azonban saját érdekeinek feladását kéri, nem vagyunk hajlandóak kompromisszumot kötni. Ez talán nem is baj, hiszen a szuverenitás bármely szintű feladása azon túl, amennyit a nemzetközi diplomácia megkövetel, holmi gazdasági előnyért cserébe – ahogyan azt bármely XX. századi diktatúra megmutatta -, hosszútávon nem tartható fenn.

Harmadszor, tovább mélyíti a problémát, hogy bár minden fél ugyanazon fogalmakat használja retorikájában, mégsem ugyanazt értik alatta. Az Unió számára a szuverenitás annak önmeghatározó dimenziójában kap értelmet, melynek segítségével képes magát önálló erőként feltüntetni a nemzetközi kapcsolatokban, és amely segíti, hogy az USA és Kína gazdasági, illetve politikai erejével egyenrangúként ismerhessék el. A szuverenitást gyakran azonban tagállami szinten értelmezi, így saját intézményrendszereinek keretein belül nem fordít több figyelmet erre, mint amennyi feltétlenül szükséges.

A tagállamok legtöbbje számára a szuverenitás a döntési függetlenséget jelenti az Unió rendszerén belül, mivel az uniós lehetőségeket elsősorban gazdasági, nem

³ Az LMP és a Milla „pályafutása” jól példázza a politikai célú, de civil kezdeményezésű csoportosulások pártosodási folyamatát, de ugyanezen politizáltság elmondható minden olyan egyesületről, szervezetről, melyek mögött rejtett politikai támogatók, ismerősök húzódnak meg.

⁴ Az uniós szabályozások semmilyen akadályt nem képeznek a külföldi gazdasági vállalkozások letelepítése előtt, azoknak kizárólag a nemzeti jogi szabályozás szab határt.

pedig politikai együttműködésként értelmezik. Ebben az esetben a fogalom már nem csak az önmeghatározás, de az önállóság dimenziójával is bővül, kiegészülve a klasszikus, hatalmi monopóliumot érintő felfogással is a civil társadalom felett.

Utóbbi szféra szuverenitás-felfogása azért is nehézkes, mert bár az uniós gazdaságpolitikában kiemelt helyen szerepel az államhatalmi szervek kikerülése, ezzel a civil kezdeményezések erősítése, mégsem sikerült egységesen fellépő érdekképviseletet létrehozniuk. Ezért a szuverenitás szempontjából inkább a tagállamokhoz állnak közelebb, és az uniós pályázati rendszer ellenére, nem kerültek közelebb a szupranacionális szintű tevékenységekhez.

A fogalom rendszertelen használatából ered a negyedik probléma, azaz az uniós retorika eltérő értelmezése. Ebből következik az EP-ben ülő politikusok között is fellelhető euroszkepticizmus, a föderáció ötlete és a nemzetállamok megőrzése közti konfliktus, melyből sokan sokféle következtetéseket vontak le.

Itt már nem egyszerűen fogalmi vitáról van szó, hiszen az egészen az egzisztenciális viták köréig gyűrűzött; a szuverenitás itt nem egyszerű, állammal kapcsolatos tulajdonság, de egyben jelképe és fő konfliktusa a globalizáció és a nemzetállamok szerepe közti vitának is. Hogy ez a vita végül hogyan végződik (ha egyáltalán végződnie kell valahogyan), nagyban függ a gazdasági válság időtartamától, hatásaitól és magától az elhatározástól is.

A lényegi kérdés ugyanis ez: akarunk-e egyesült Európát? Ha igen, azért fontos pozíciókat kell feladnunk, melyeket a gazdasági stabilizáció ideológiailag nem képes ellensúlyozni, és előbb-utóbb szakadáshoz vezethet; vagy nincs rá szükségünk, és az állami érdekek továbbra is a nemzetközi normáknak megfelelően érvényesülhetnének, anélkül, hogy ezzel gátolnánk akár egyes csoportok kulturális egzisztenciáját, akár a nemzetközi együttműködést – ebben az esetben egyszerűen csak nem lépjük át az egyenrangúság határát, hogy szupranacionális szerveket hozzunk létre.

Irodalomjegyzék

BÍRÓ Nagy András, BOROS Tamás, & VARGA Áron (2012). *Euroskepticizmus Magyarországon*. Budapest: Policy Solutions.

DÚRÓ József (2010). Euroskepticizmus ma. *Politikatudományi Szemle*, (4), 53-85.